De inventarisering van het archief Georges Schnek (1924-2012)

Gertjan Desmet

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/cmc/344>
ISSN : 2684-3080

Éditeur

Fondation de la Mémoire Contemporaine

Édition imprimée

Date de publication : 1 décembre 2016
Pagination : 291-305
ISSN : 1377-1256

Référence électronique

Gertjan Desmet, « De inventarisering van het archief Georges Schnek (1924-2012) », *Les Cahiers de la Mémoire Contemporaine* [Online], 12 | 2016, Online op 05 novembre 2019, geraadpleegd op 08 septembre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/cmc/344>

De inventarisering van het archief Georges Schnek (1924-2012)

Gertjan Desmet

Georges Arthur Schnek (1924-2012) behoeft nauwelijks introductie. Deze oud-verzetssrijder en gevierd academicus heeft meer dan veertig jaar lang zijn stempel gedrukt op het Joodse leven in België. Schnek blijft naast zijn inzet voor ettelijke tientallen organisaties bij uitstek herinnerd als (ere)voorzitter van het Centraal Israëlitisch Consistorie van België – CICB (1982-2012) en als stichter en voorzitter van het Joods Museum van België – JMB (1987-2011)¹.

Van april 2015 tot juni 2016 coördineerde de Stichting voor de Eigentijdse Herinnering – Fondation de la Mémoire contemporaine (FMC) de verwerking en inventarisering van de omvangrijke archieven van Georges Schnek, de noodzakelijke voorwaarde voor het schrijven van een echte biografie.

Met dit artikel willen we vooreerst verslag uitbrengen van de werkzaamheden. Het is daarnaast ook onze bedoeling om aan te tonen waarom het de moeite loont om archieven zoals die van Schnek te bewaren en grondig te verwerken, en wat hun waarde is voor de geschiedenis van de Joodse bevolking in ons land.

Het project

Dit project was een initiatief van de Stichting voor de Eigentijdse Herinnering. In 2015 maakte ze de middelen vrij voor het aanwerven van een professionele archivaris die zich moest vastbijten in het archief

¹ Voor biografische informatie over Georges Schnek, zie o.a. Danielle Sansoglou, *Entrelacs d'une vie d'exception. Georges Schnek 1924-2012*, s.l., s.d. en het lemma over Schnek in G. Desmet – P. Falek Alhadeff – Pierre-Alain Tallier (dir.), *Bronnen voor de geschiedenis van de Joden in België (19de-20ste eeuw). Sources pour l'histoire des populations juives et du judaïsme en Belgique (19e-20e siècles)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, Gidsen-Guides, 2016, ter perse. Verder verwijzen we ook naar artikels verschenen in allerhande kranten en Joodse periodieken naar aanleiding van zijn overlijden.

van Georges Schnek². Van bij de aanvang van het inventariseringsproject in april 2015 werd echter snel duidelijk dat het om een werk van lange adem zou gaan.

Ten eerste was het archiefmateriaal van Georges Schnek – zoals zoveel archieven van Belgische Joodse persoonlijkheden en organisaties – verspreid over verschillende locaties. Eén gedeelte, nog eens opgedeeld in verschillende kleinere archiefbestanden, bevond zich in het Joods Museum van België, in totaal zo’n zeventig standaard archiefdozen aan materiaal. Het ging in de eerste plaats om archief, maar de dozen bleken ook heel wat documentatie, boeken, periodieken en allerhande voorwerpen te bevatten. Deze stukken werden door Schnek aan het JMB geschonken op verschillende momenten gedurende de laatste jaren voor zijn dood in 2012. Voor deze archiefbestanden bestonden er weliswaar een drietal toegangen, maar het ging om tijdelijke, bijzonder summiere en ongestructureerde plaatsingslijsten. Omdat ze bovendien elk slechts een gedeelte van dit materiaal beschreven, en sommige dozen zelfs helemaal niet in de lijsten vermeld waren, konden ze niet dienen als volwaardige archiefinventaris.

Een veel groter gedeelte van Schneks archieven bevond zich tot mei 2015 *en vrac* in een lokaal van de *Beth Israël*-synagoge in de Brusselse Stalingradlaan. In totaal ging het om ongeveer zestig verhuisdozen in allerlei formaten en zo’n achtentwintig goed gevulde plastic zakken volgepropt met archiefstukken, documentatie, boeken en periodieken, maar ook tientallen videocassettes, pakken foto’s en fotonegatieven, en allerhande persoonlijke voorwerpen. Dit materiaal had duidelijk geleden onder de minder dan optimale omstandigheden waarin het de voorbije jaren was bewaard. Stof, vuil en het gewoonlijke verval van papier en metaal hadden duidelijk hun werk gedaan. Sommige dozen hadden ooit waterschade opgelopen waardoor een gedeelte van het archief aangetast was door schimmel. Heel wat pakken papier vertoonden bovendien knaagsporen van muizen of ratten. Al dit materiaal werd in mei 2015 verhuisd naar een meer geschikte ruimte in de Joseph Dupontstraat, ter beschikking gesteld door het Consistorie.

² De auteur wil hierbij in het bijzonder professor Albert Mingelgrün bedanken voor zijn vertrouwen en steun gedurende het project. Dank ook aan Anne Cherton en Pascale Falek-Alhadeff voor praktische ondersteuning.

Een tweede obstakel was de complexe structuur van de archieven-Schnek. Door de waaier aan functies die Georges Schnek tijdens zijn leven heeft bekleed, hebben de stukken betrekking op tientallen Joodse instellingen, feitelijke verenigingen, clubs, vzw's, stichtingen, comités en commissies. Omdat Schnek en zijn medewerkers in hun dagelijkse werk niet altijd een strikt onderscheid maakten tussen deze verschillende en vaak overlappende functies vormde het archief een ware jungle van met elkaar vermengde briefwisseling, notulen, werkdocumenten, rapporten, dossiers, documentatie, enz. Het reconstrueren van de context van de stukken en hun onderlinge samenhang was een bijzonder ingewikkeld en arbeidsintensief proces. In veel gevallen moest immers bijna document per document worden herordend. Deze operatie was niettemin essentieel om onderzoekers zelfs maar een begin van toegang tot de archieven te verschaffen.

Om de inventarisering van dit archief tot een goed einde te brengen werd dan ook gekozen voor een pragmatische aanpak, rekening houdend met de krappe timing, de bescheiden middelen en de beschikbare werkruimtes. Het project verliep in twee grote etappes.

In een eerste fase (van april tot eind september 2015) werden voorlopige toegangen gemaakt voor beide grote onderdelen van het Fonds Schnek. De archieven aanwezig in het JMB werden volledig herordend en beschreven in een wetenschappelijke maar voorlopige inventaris³. De massa aan materiaal verplaatst naar het CICB werd als voorbereiding op het latere werk voorzien van een voorlopige nummering en beschreven in een rudimentaire plaatsingslijst⁴.

De tweede fase van dit project (december 2015 tot eind juni 2016) bestond erin om beide onderdelen samen te voegen tot één groot archiefbestand, ontsloten door één enkele archiefinventaris. De definitieve behandeling, selectie, herordening, beschrijving, nummering en herverpakking van het Fonds Schnek werd opgestart in december 2015⁵. De reeds vermelde voorlopige inventaris en plaatsingslijst uit de

³ Deze opdracht werd tussen 1 april en 30 september 2015 volbracht door Gertjan Desmet (halftijds).

⁴ Uitgevoerd tussen april 2015 en februari 2016 door Daniel Dratwa (deeltijds).

⁵ Deze fase werd uitgevoerd door Gertjan Desmet tussen 1 december 2015 en 30 juni 2016 (voltijds).

eerste fase werden verwerkt tot een definitieve, wetenschappelijke, gestructureerde en gecontextualiseerde inventaris.

Beide “helften” van het Fonds Schnek zijn nu dus weer samengevoegd. Ze werden resp. door het JMB en zijn weduwe Sarah Deutsch-Schnek geschonken aan het Algemeen Rijksarchief om als één geheel en in de beste omstandigheden te worden bewaard.

Een nuttige bron voor...

Er wordt vandaag al heel wat bronnenmateriaal bewaard over zowel de illustere als minder gekende figuren uit de Joodse geschiedenis in België. Onderzoekers kunnen aan de slag met de archieven van baronnen, industriëlen en generaals, maar ook van rabbijnen, eenvoudige ambachtslui en vluchtelingen⁶. Hieronder zullen we aan de hand van concrete voorbeelden uit het Fonds Schnek aantonen waarom ook dit archief een nuttige bron vormt om de recente geschiedenis van de Joden in België te bestuderen.

We willen hierbij vooral pleiten voor een open kijk op dit stukje cultureel erfgoed. Want hoewel het archief in de eerste plaats het product vormt van het goedgevulde leven van Georges Schnek, kunnen we het ook meer algemeen beschouwen als een (typisch ?) persoonsarchief van een *Jewish community leader* uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Het Fonds Schnek is daarbij niet alleen een uitstekende bron voor de geschiedenis van de Belgische Joden, want we vinden er een schat aan informatie over allerlei grensoverschrijdende “Joodse thema’s”, contacten tussen Joodse gemeenschappen over de hele wereld, internationale solidariteit... Ten slotte vertellen deze stukken ons ook heel wat over de Belgische maatschappij in haar geheel.

Georges Schnek en zijn familie

Het Fonds Schnek is bijzonder goed gestoffeerd om de levensloop van Georges Schnek en zijn familie te schetsen. Voor zover we weten zijn er in ons land zelfs weinig archieven van Joodse leiders die zó compleet zijn. Het lijkt ons duidelijk dat Georges Schnek – naar het

⁶ Voor gedetailleerde informatie over bronnen voor Joodse geschiedenis in België, zie G. Desmet – P. Falek Alhadeff – P.-A. Tallier (dir.), *op. cit.*

bekende artikel van Sue McKemmish – als archiefvormer eerder in de hoek van de “*obsessive recordkeeper*” te situeren valt : zijn archieven bevatten immers vele honderden ontvangen en (minuten van) verstuurde brieven, notulen van vergaderingen, rapporten, dossiers, teksten van redevoeringen maar ook losse notities, krantenknipsels, persoonlijke objecten, foto’s, geluidsopnames, videofilms, enz.⁷

Klasfoto van de *Classe de Mathématiques élémentaires* van het *Lycée Ingres* te Montauban, mei 1942. Georges Schnek is op de middelste rij, tweede van rechts.

© ARA2-AGR2

Het archief laat toe om een erg gedetailleerd beeld te reconstrueren van Schneks privéleven, zijn academische en professionele carrière, en zijn engagement binnen Joodse organisaties⁸. Het bevat kinder- en

⁷ S. McKemmish, « Evidence of me... », in *Archives and Manuscripts*, 24, 1, pp. 28-45, herdrukt in : *LEZEN ! Jaarboek 2007*, Stichting Archiefpublicaties, 2007, pp. 241-242.

⁸ We mogen overigens niet vergeten dat het Fonds Schnek ook archiefmateriaal bevat dat gevormd werd door zijn vrouw Sarah Deutsch (zelf een onderzoekster aan de

klasfoto's, lidkaarten, schoolrapporten, diploma's en andere documenten in verband met zijn kindertijd, jeugd en prille schoolcarrière. Van Schneks tijd bij het verzet in Zuid-Frankrijk zijn, ondanks de per definitie clandestiene aard van zo'n activiteit, toch een kleine hoeveelheid foto's bewaard gebleven. We vonden eveneens allerlei (vaak vervalste) identiteitsbewijzen en verblijfsdocumenten, die het de Joodse familie Schnek mogelijk moesten maken om in Montauban te leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Over de academische en professionele carrière van Georges Schnek is eveneens heel wat te vinden. Het archief bevat zijn werkdocumenten en correspondentie als docent aan de vakgroep Chemie van de ULB, maar ook door hem geschreven handboeken, syllabi en wetenschappelijke publicaties (waaronder zijn doctoraats-thesis), artikels van zijn medewerkers, dossiers over lezingen en academische congressen, en zelfs documenten in verband met zijn activiteit binnen het orkest van de ULB.

Als violist van het *Orchestre de l'ULB*. © ARA2-AGR2

ULB), zijn dochter Ariane, zijn jongere broer Louis, zijn ouders Michel en Malvina, en Nehemiah Klausner (de zoon van Sarah Deutsch uit haar eerste huwelijk).

Daarnaast komen ook de hobby's en interesses van Schnek en zijn gezin aan bod. Het gaat om een brede waaier aan onderwerpen – van lessen Aramees over vrijmetselarij tot chassidische muziek, zijn passie voor geschiedenis, zijn verre reizen door het Midden-Oosten, Azië en Zuid-Amerika, enz. De honderden foto's en audiovisuele bronnen (o.a. enkele opnames van toespraken en lezingen) illustreren met beeld en klank zelfs Schneks publieke présence, zijn fysieke verschijning, mimiek, taalgebruik en dictie. Ten slotte vermelden we nog het archiefmateriaal van Michel Schnek en Malvina Fokschanska, Schneks ouders – in het bijzonder de vele foto's van het gezin Schnek (met een piepjonge Georges en Louis), van hun leven in Polen, hun brede familie en kennissenkring. Deze foto's dateren vooral uit de eerste helft van de twintigste eeuw (en vaak voor de Tweede Wereldoorlog), en vormen een mooi tijdsbeeld van deze generatie Joodse immigranten afkomstig uit het oude tsaristische Rusland of, in dit geval, de jonge Sovjetunie⁹.

Al deze elementen maken dit archief de gedroomde bron voor een biografische studie. De inventaris zal daarbij een eerste cruciaal hulpmiddel blijken voor wie het levensverhaal van de familie Schnek wil schrijven.

De naoorlogse geschiedenis van de Joden in België

Het Fonds Schnek maakt het mogelijk om na te gaan hoe de Joodse bevolking van België zich gestructureerd heeft in de vele tientallen verenigingen, instellingen en stichtingen die vandaag bestaan. Schnek was immers, al vanaf het eind van de jaren '40, als (mede)oprichter en/of bestuurslid betrokken bij de werking van de meest uiteenlopende organisaties: van studentenclubs, academische samenwerkingsverbanden, vriendschapsverenigingen van Israëlische universiteiten, over Joodse musea en culturele organisaties, tot comités ter ondersteuning van Joden in de voormalige Sovjetunie en allerhande liefda-

⁹ Michel Schnek gaf in een brief aan het Ministerie van Wederopbouw (26 juni 1952) aan dat hij « Russisch politiek vluchteling (witte Rus) » was, en dat hij zich sinds de bolsjewistische revolutie in België gevestigd had als staatloze, volgens de Nansen-conventie van Genève (Algemeen Rijksarchief 2 – Depot Joseph Cuvelier (ARA2), Fonds Schnek, nr. 928). Het archief bevat onder meer het Nansen-paspoort van Georges Schnek (ARA2, Fonds Schnek, nr. 53).

digheidsstichtingen. Zijn archief bevat daardoor een schat aan informatie over de oprichting en activiteiten van deze verenigingen. Daarbij moeten we overigens ook geplande eenheidsinitiatieven en organisaties rekenen die wellicht nooit effectief werden opgericht (vb. de eerste *Fondation du Judaïsme belge*), of slechts een zeer efemeer of sluimerend bestaan hebben gekend (vb. Vaste Conferentie van de Joodse Instellingen van België – *Conférence permanente des Institutions juives de Belgique*)¹⁰.

Het Centraal Israëlitisch Consistorie van België

Het belang van het Fonds Schnek voor de studie van de dagelijkse taken en activiteiten van het Consistorie is evident. De archiefstukken geproduceerd door Georges Schnek in zijn functie als achtereenvolgens lid, voorzitter en erevoorzitter van het Centraal Israëlitisch Consistorie van België (ca. 1980-2012) vormen in totale omvang zowat het belangrijkste onderdeel van het archiefbestand. Het gaat daarbij voornamelijk om grote reeksen correspondentie, notulen van vergaderingen van allerhande bestuursorganen en commissies, dossiers en losse stukken die betrekking hebben op de taken van de voorzitter van het CICB. Dit archiefmateriaal (de briefwisseling in het bijzonder) stelt ons in de eerste plaats in staat om na te gaan hoe Georges Schnek zijn rol als vertegenwoordiger van het Belgische Jodendom invulde. Bovendien zijn de documenten een uitstekende bron van informatie over allerlei gebeurtenissen tijdens de meer dan drie decennia waarin Schnek een vooraanstaande rol speelde binnen het CICB – van het bezoek van paus Johannes Paulus II, de moord op Joseph Wybran en de Golfoorlog, tot het spoliatie- en restitutievraagstuk.

Maar we moeten ook breder durven kijken. Los van de eerder dagelijkse gebeurtenissen tijdens Schneks voorzitterschap zijn deze archieven van grote waarde om de veranderde status van het Consisto-

¹⁰ De plannen voor een *Fondation du Judaïsme belge* (niet te verwarren met de huidige *Fondation du Judaïsme de Belgique*), bedoeld om een soort overkoepelend fonds te worden ter financiering en promotie van culturele activiteiten, dateren van begin jaren 1990. De *Fondation du Judaïsme français* stond hiervoor expliciet model. Het Fonds Schnek bevat verschillende dossiers over dit project, dat uiteindelijk niet is uitgemond in een echte stichting met die naam. Zie o.a. ARA2, Fonds Schnek, nrs. 467-472.

rie zelf te onderzoeken. Het CICB bleef lange tijd de enige, onbetwiste vertegenwoordiger van het Belgische Jodendom bij de overheden, ook inzake thema's die het strikt religieuze kader overstegen. Het Consistorie kreeg echter gaandeweg concurrentie op dit terrein met het ontstaan, vanaf de jaren '70, van het Comité de Coordination des Organisations juives de Belgique (COJB) en (later) het Forum der Joodse Organisaties (FJO). Beide koepelorganisaties zouden zich opwerpen als de *politieke* vertegenwoordigers van de Joodse bevolking, of in elk geval van de bij hen aangesloten organisaties. Hoewel de samenwerking doorgaans tamelijk goed verliep, was de verhouding en taakverdeling tussen het CICB en het CCOJB-FJO lang niet altijd even duidelijk – onder andere door de politieke, religieuze en communautaire verschillen tussen de Joodse gemeenschappen onderling.

Doorheen de bijna 200 jaar sinds het ontstaan van de instelling hebben de opeenvolgende voorzitters van het Consistorie vaak een eigen stempel gedrukt op de organisatie van de Joodse eredienst, liefdadigheid, cultuur en onderwijs, interconfessionele en interculturele betrekkingen, de relaties met de overheden van het land, enz. In combinatie met de archieven van Schneks voorgangers (grotendeels bewaard in het CICB) wordt het mogelijk om de verschillende beleidsperiodes en eigen inbreng van deze figuren te vergelijken. Hoeveel ruimte wordt er door wetgeving, structuren, tradities en conventie gelaten om een persoonlijke koers te voeren? Welke externe en interne obstakels moest men overwinnen? Hoe is deze functie geëvolueerd doorheen de tijd – of is er juist geen verschil in de werking van het CICB tijdens pakweg het Napoleontische regime van begin 19de eeuw, het bezette België tijdens de Tweede Wereldoorlog, en de federale staat anno 2016?

Joodse cultuur en herdenking

Georges Schnek kan beschouwd worden als één van de trekkers van het Joodse culturele leven na de Tweede Wereldoorlog. Hij stond aan de wieg van een hele reeks culturele, educatieve, academische en erfgoedinstellingen zoals o.a. het *Institut d'Études du Judaïsme-Institut Martin Buber* (dat later ook het Instituut voor Joodse Studies van de Universiteit Antwerpen voortbracht), het Joods Museum van België,

het Joods Museum van Deportatie en Verzet (vandaag Kazerne Dossin), het *Institut de la Mémoire Audio-visuelle juive*, de *Fondation de la Mémoire contemporaine*, enz. Ondanks hun vaak erg bescheiden middelen dragen deze organisaties de geschiedenis, kunst, cultuur, talen, tradities en religieuze gebruiken van de Joodse bevolking uit, opdat ze integraal deel blijven uitmaken van de Belgische multiculturele samenleving.

Overhandiging van de sleutels van het toekomstige Joods Museum van België in de Miniemenstraat door de Regie der Gebouwen, december 2004.

© ARA2-AGR2

Schneks archieven bevatten voor zowat al deze instellingen stukken met waardevolle informatie over hun oprichting, financiering, dagelijks bestuur en activiteiten. Dit materiaal is ten eerste van groot belang voor de specifieke ontstaanscontext en de ontwikkeling van deze instellingen. Daar waar sommigen aanvankelijk ontstonden als commissies van het CICB (zoals het Joods Museum van België en het Joods Museum van Deportatie en Verzet), werden andere opgericht in een academische setting (het *Institut d'Études du Judaïsme*) of naar aanleiding van bepaalde gebeurtenissen (bijvoorbeeld de *Fondation du Judaïsme de Belgique* – *Stichting van het Jodendom van België*). In combinatie met de archieven van deze instellingen en van allerhande overheidsdiensten, kan een overzicht geschetst worden van de evolutie van wat we het “Joodse culturele middenveld” kunnen noemen. Wat was de concrete aanleiding voor de oprichting van deze verschillende organisaties? Wat was hun missie, en is deze doorheen de jaren geëvolueerd? Welke activiteiten ontplooiden ze, op welke thema's werd er vooral gefocust?

Maar ook hier kunnen we onze blik verruimen. Dit web van organisaties zou immers een interessant vertrekpunt kunnen zijn voor een studie van de opvattingen over herdenking en het collectieve geheugen, of voor een analyse van de Belgische culturele en erfgoedsector. Schneks archief vertelt ons immers over de discussies in verband met de oprichting, statuten en juridische structuren van musea en culturele organisaties; over soms zeer uiteenlopende visies op de herdenking van de Shoah, de Tweede Wereldoorlog en genocide; over de eindeloze zoektocht naar middelen via overheidssubsidies, *fundraising* campagnes en private schenkingen; over het moeizame verwerven en conserveren van collecties; over bittere rivaliteiten en belangeloze samenwerkingen. Wat was de concrete invloed op het terrein – vb. als we het JMB vergelijken met het JMDV – van de communautarisering van de Belgische staat vanaf de jaren 1970, waardoor het beleidsdomein cultuur van het nationale naar gemeenschapsniveau werd versluisd? Wat waren de verschillende strategieën om financiering te verkrijgen, en welke formele en informele kanalen stonden daarvoor ter beschikking? Wat was hierin de rol van het Consistorie, van de diverse ministeries bevoegd voor cultuur, en van het lokale cultuur- en erfgoedbeleid? Relevant in deze optiek is bijvoorbeeld de ontstaansgeschiedenis van

het JMDV en haar opvolger, Kazerne Dossin. Georges Schnek zat, als één van de stichters en als bestuurslid, immers op de eerste rij om de oprichting en activiteiten van het museum op te volgen. De stukken in zijn archief behandelen ook de discussies met de Vlaamse Overheid en de stad Mechelen in verband met het veelbesproken vernieuwde museumconcept, de aankoop van de voormalige Dossinkazerne, conflicten over de inhoud van de tentoonstelling, enzoverder.

Aan de hand van het Fonds Schnek zullen onderzoekers ten slotte ook andere welbepaalde, specifieke gebeurtenissen en ontwikkelingen kunnen bestuderen waarvoor de Joodse bevolking in België zich collectief heeft ingezet. We denken bijvoorbeeld aan de internationale solidariteitscampagnes voor de Joden in de voormalige Sovjetunie, onderworpen aan antisemitische laster en administratieve pesterijen. Samen met figuren als David Susskind was Schnek actief in verschillende steuncomités en organisaties, zoals het *Comité belge pour les Exclús de la Science*, het *Comité universitaire belge de soutien aux Juifs d'URSS*, het *Comité universitaire belge en faveur des scientifiques soviétiques*, enz. Verder noteren we ook de betrokkenheid van Schnek, als voorzitter van het CICB, in de affaire over het karmelietessenklooster opgericht naast het voormalige concentratiekamp te Auschwitz-Birkenau. Deze episode, die tot in de jaren 1990 bleef opflakkeren, leidde tot zware spanningen tussen de Rooms-Katholieke Kerk en de Joodse gemeenschappen in Europa. Een *Comité International pour l'Évacuation du Couvent des Carmélites d'Auschwitz-Birkenau* werd opgericht in België, en Schnek maakte samen met Gerhart Riegner (Europees secretaris-generaal van het *World Jewish Congress*) in juni 1988 zelfs deel uit van een joodse delegatie om de kwestie in Krakau te bespreken met kardinaal Macharsky¹¹.

De Belgische multiculturele samenleving

Archieven zoals het Fonds Schnek zijn echter niet alleen relevant voor wat nogal reductionistisch « *Jewish Studies* » genoemd worden. Zoals vermeld vormt dit bestand ook een uitstekende bron om aspecten van de Belgische samenleving te bestuderen.

¹¹ Zie het Fonds Schnek, nr. 506 voor een dossier in verband met dit bezoek.

Daarbij denken we vooreerst aan de immer actuele problematiek van de verhouding tussen georganiseerde religie en de Staat, en de verschillende principekwesties en compromissen die daaruit voortvloeien. Het Consistorie heeft op dit vlak, als vertegenwoordiger van de oudste officieel erkende niet-christelijke eredienst in België, al een eerbiedwaardige staat van dienst. Als (ere)voorzitter van het CICB was Schnek gedurende twee decennia een belangrijke gesprekspartner van de burgerlijke overheden. De stukken in zijn archief leren ons meer over hoe de scheiding van “synagoge” en Staat *à la belge* in de praktijk werkt – van de benoemingen van rabbijnen, aalmoezeniers en andere functionarissen, over het erkennen van joodse “gemeenten”, tot de organisatie en inspectie van het Israëlitische godsdienstonderwijs.

Bijzonder interessant wordt het overigens wanneer we daarbij inzoomen op de grijze zones en mogelijke conflictgebieden. Sinds enkele decennia (en tot op vandaag) verschijnen er bijvoorbeeld geregeld wetsvoorstellen over dierenwelzijn, die *de facto* de traditionele invulling van de joodse rituele slacht (*sjechita*) onder druk zetten. Het CICB volgde dit soort dossiers van dichtbij, onder andere via haar *Commission de la Shehita*. Een ander voorbeeld is de uitzonderingspositie van de *Communauté israélite libérale de Belgique* – *Beth Hillel*, erkend als “joodse gemeente” door de Belgische Staat maar niet door het Consistorie. Of wat met katholieke ceremonies zoals het *Te Deum*, georganiseerd door de burgerlijke overheden naar aanleiding van nationale feestdagen – op zijn minst opmerkelijk in een officieel neutrale, seculiere staat. Deze en vele andere kwesties worden behandeld in de reeksen correspondentie van het Fonds Schnek – zowel in de “officiële” briefwisseling van Schnek als voorzitter van het CICB, als in informele en confidentiële berichten aan joodse leiders, politici en andere figuren.

Een ander breed thema waarvoor het Fonds Schnek een essentiële bron vormt, is de problematiek rond het erkennen van de grootschalige, systematische plundering van de Joodse bevolking in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tussen 1997 en 2001 onderzocht de Studiecommissie betreffende het Lot van de Bezittingen van de Leden van de Joodse Gemeenschap van België, geplunderd of achtergelaten tijdens de Oorlog 1940-1945 (de zgn. Commissie Buysse) wat de omvang was van deze operatie en hoe ze precies gebeurde. De Commissie Buysse II (2002-2008) werd daarop belast met het behandelen van de

aanvragen tot restitutie of schadeloosstelling, ingediend door de slachtoffers of hun erfgenamen. Georges Schnek maakte als voorzitter van het Consistorie deel uit van de eerste commissie. In zijn archieven vinden we niet alleen de notulen van de vergaderingen met hun bijlagen, maar ook de circulaires, documentatie en rapporten die ter informatie werden doorgestuurd naar de leden, alsook de (niet-gepubliceerde) onderzoeksgidsen opgesteld door de historici van de commissie. Ook de stukken inzake onderhandelingen met de bank- en verzekeringssector zijn vanzelfsprekend erg relevant. Al dit materiaal maakt het mogelijk om de werkzaamheden te volgen, van het ontstaan tot de opheffing van de studiec commissie. De feitelijke, historische ontdekkingen van de onderzoekers – die vandaag grotendeels in de wetenschappelijke literatuur verwerkt zijn – vormen naar onze mening nog niet het meest boeiende aspect. Bijzonder interessant zijn de meningsverschillen tussen bijvoorbeeld de Joodse leiders en de vertegenwoordigers van de Belgische staat. Het is geen geheim dat baron Jean Godeaux, de eerste voorzitter van de Studiec commissie, daarom al vrij snel ontslag moest nemen en vervangen werd door baron Lucien Buyse¹².

Dat het Fonds Schnek ook stukken bevat over de werking van de Belgische afdeling van de *World Jewish Restitution Organization* (later omgevormd tot *Commission nationale de la Communauté juive de Belgique pour la Restitution*) is een extra pluspunt. Het laat vorsers toe om de onderzoeksactiviteiten, discussies en onderhandelingen betreffende de spoliatie- en restitutiekwestie op te volgen, en dat voor zowel het officiële standpunt van de Belgische staat (de studiec commissie) als dat van de Joodse gemeenschap (WJRO-CNCJBR). Voor de volledigheid vermelden we dat het Fonds Schnek verder nog archiefmateriaal bevat van Schneks activiteit als bestuurslid van de *Fondation du Judaïsme de Belgique*–*Stichting van het Jodendom van België*, de instelling opgericht om de uiteindelijk niet-uitgekeerde restitutiefondsen te beheren ter ondersteuning van de Joodse gemeenschap(pen). In combinatie met Schneks persoonlijke correspondentie en de briefwisseling betreffende zijn functies in het CICB kan dus een vrij compleet en genuanceerd beeld geschetst worden van hoe België deze zwarte vlek in haar ge-

¹² Zie o.a. R. Van Doorslaer, « De spoliatie en restitutie van de joodse bezittingen in België en het onderzoek van de Studiec commissie », in *BEG-CHTP*, 10, 2002, pp. 81-106.

schiedenis heeft aangepakt, en welke rol specifieke figuren hierin gespeeld hebben.

Conclusie

Het “project Schnek” is vandaag afgerond. De archieven van Georges Schnek zijn eindelijk geordend en verpakt in zuurvrij materiaal, en bevinden zich in de uitgestrekte archiefruimtes van Algemeen Rijksarchief 2 – Depot Joseph Cuvelier. Het gaat alles samen om 1652 inventarisnummers die in totaal zo’n 25,5 strekkende meter archiefruimte innemen. De documenten dateren uit de periode ca. 1890-2012.

De inventaris laat onderzoekers nu toe om het Fonds Schnek te ontdekken. In eerste instantie zullen het de medewerkers van de Fondation de la Mémoire contemporaine (Stichting voor de eigentijdse Herinnering) zijn die met het archief aan de slag gaan, om een publicatie voor te bereiden waarin hommage wordt gebracht aan Georges Schnek.

Het Fonds Schnek is op dit ogenblik niet vrij toegankelijk voor het publiek. Raadpleging vereist de toestemming van Sarah Deutsch-Schnek (of haar gemachtigden), de Stichting voor de eigentijdse Herinnering en het Algemeen Rijksarchief. Stukken jonger dan 30 jaar blijven bovendien gesloten.

We hopen dat onderzoekers de briefwisseling, dossiers, foto’s, documentatie, video- en geluidsopnames zullen ontdekken en gebruiken om de geschiedenis van de Joodse bevolking van ons land verder in te vullen.